

50 år av urologins historia

Gustav Giertz. **Urologi i Sverige 1940–1990**. Supplement 21. Lund: Sydsvenska medicinhistoriska sällskapet årsskrift, 1996.

Recensent: professor Peter Ekman, urologiska kliniken, Karolinska sjukhuset, Stockholm.

Det kan väl inte vara lämpligare än att så här inför Gustav Giertz 90-årsdag (oktober 1996) få recensera en bok utkommen av denne nestor inom svensk urologi. Vi är flera generationer svenska urologer som fångats av Gustavs framträdande i olika sammanhang med föredrag med titlar som »Gustav bladdrar i gamla album» och som fått följa urologins utveckling i Sverige och Norden med härliga bilder från pionjärtiden.

För några år sedan donerade också Gustav ett större antal fotoalbum och pärmar med samlad vetenskap som gåva till Karolinska sjukhusets urologiska klinik. Samlingen utgör en unik, spännande och roande historik över urologins utveckling i Stockholm, Sverige och Norden från Einar Key över Johnnie Hellström till Gustavs egen tid som urologins främste företrädare i staden. Alltsammans är noggrant samlat, bevarat och katalogiserat tillsammans med Gustavs nyligen bortgångna kära livsledsagarinna Ulla.

Spännande och roande historik

Historiken finns nu utgiven i bokform under titeln »Urologi i Sverige 1940–1990». Det är en stimulerande och högintrigant läsning om de svårigheter som var förenade med att bygga upp en ny enhet, där förebilder fick hämtas genom flitiga studieresor till kontinenten och till USA. Samtidigt ligger här också inbakat en stor beundran för Johnnie Hellström, som genom sin forståelse, framsynhet och sitt hundra procentiga stöd betydde mycket för planernas genomförande. Gustav fick sedan Sveriges första professur i urologi 1967.

Naturligtvis är texten skriven mycket i jagform, men detta är ju ofrånkomligt eftersom Gustav är svensk urologisk historia. Under rubriken »Medicinska utmaningar» slutar Gus-

tav sin del av boken med en genomgång av utvecklingen inom de flesta av urologins sjukdomsfält.

En annan dominerande sektion av boken är skriven av Åke Fritjofsson, professor emeritus och f d chef för urologikliniken i Uppsala. Åke skriver framför allt fängslande om utvecklingen av urologin i Göteborg, alltifrån sekelskiftet och fram till våra dagar. Även hans sektion innehåller en ingående, men lättläst och ofta roande beskrivning av utvecklingen av behandlingar av olika sjukdomstillstånd i urogenitalsfären.

Boken kompletteras med ett avsnitt av Eric Lindstedt och Sten Carlsson om urologin i Sydsvrige som berör utvecklingen inom Malmö–Lund–Helsingborg-regionen. Eric Lindstedt skriver också om utvecklingen av njurmedicin i Sverige. Slutligen berör Lennart Andersson tillsammans med Milos Duchek, i en något kortare uppsats, bildandet av en urologisk klinik i Umeå. Jämväl beskriver den numera bortgångne Andreas Palmlov den begynnande urologiska verksamheten på S:t Eriks sjukhus i Stockholm.

Specialitet i snabb utveckling

Boken är som sagt roande och lättläst och högintrigant för alla som vill veta eller återuppliva minnen av hur det var den gång det begav sig. Det är också stimulerande att se vilka jättekliv utvecklingen av vår specialitet tagit under de senaste gångna femtio åren. •

Komplett om trauma

Robert F Wilson, Alexander J Walt, eds. **Management of trauma. Pitfalls and practice**. 1 103 sidor. Baltimore–Philadelphia–London: Williams & Wilkins, 1996. Pris \$ 149. ISBN 0-683-08722-3.

Recensent: professor Bo Risberg, kirurgiska kliniken, Sahlgrenska Universitetssjukhuset, Göteborg.

Varje år skadas i Sverige ungefär 800 000 individer. Ca 3 000 dör till följd av sina ska-

dor, och omkring 6 000 får bestående men. Hos individer yngre än 40 år är trauma den vanligaste dödsorsaken. Samhällets kostnader för olycksfall har uppskattats till 4 procent av bruttonationalprodukten.

I USA orsakar trauma i ålderna upp till 34 år fler dödsfall än alla sjukdomar tillsammans. Näst ateroskleros och cancer är trauma den tredje vanligaste dödsorsaken.

Nyvaknat intresse i Sverige

Intresset för traumaomhändertagande har tidigare varit ganska svalt i Sverige. De senaste åren har vi glädjande kunnat skönja ett nyvaknat intresse. Kursverksamhet, utbildningsdagar, översiktsartiklar, organisatoriska insatser har bidragit till detta. En del stora katastrofer i vårt närområde, såsom tåg- och färjeolyckor, har fäst uppmärksamheten på hur sårbart vårt samhälle är. Ett påtagligt bevis för en ökad satsning är de ATLS (advanced trauma life support)-kurser som Svensk kirurgisk förening nu genomför i landet.

När det gäller utbildningslitteratur inom traumatologi är vi i stort sett hänvisade till utländsk litteratur, främst från Tyskland, England eller USA.

»Traumabibel»

»Trauma management – pitfalls and practice» av Wilson och Malt har nyligen kommit ut i sin andra utgåva. Boken är en bibel i traumasammanhang. Efter att ha läst igenom boken fylls man av en känsla av ödmjukhet gentemot författarna, som lyckats åstadkomma något så komplett om trauma. Inte minst fylls man av beundran för en av redaktörerna, R F Wilson, som själv skrivit 30 och medverkat i ytterligare 10 av de totalt 47 kapitlen i boken. Hans fält omspannar så skilda områden som posttraumatisk lungsvikt, sepsis, metabolism, kylskador, gynekologiskt trauma och thoraxtrauma. Detta med bibehållen aktualitet och kvalitet! Den som själv försökt skriva bokkapitel vet vilket enormt arbete som ligger bakom.

Den mycket strama redigeringen av boken är mycket imponerande. Varje kapitel är upplagt på samma sätt med introduktion, incidens och pato-

fysiologi, följt av diagnostik, behandling och resultat. Varje kapitel avslutas med en sammanfattning.

Inom varje underrubrik finns angivet axiom och fallgror. I slutet av varje kapitel finns en lista med vanliga fel i diagnostik och behandling. De viktigaste punkterna i respektive kapitel summeras i tabellform.

Boken är rikligt försedd med referenser. 100–150 är vanligast, men t ex kapitlet om ARDS (akut svår andningsinsufficiens hos vuxna) har över 300 referenser. Vad jag kan se är de flesta mycket relevanta och aktuella. Jag har personligen inte läst första upplagan av boken, varför jag inte kan göra någon bedömning av förändringar och nyheter i andra upplagan. Jag finner dock att boken är aktuell vad gäller t ex torakoskopisk och laparoskopisk diagnostik vid skador i bröst eller buk. De patofysiologiska avsnitten innehåller likaså det senaste på området.

Didaktisk uppslagsbok

Boken inleds med allmänna översiktskapitel bl a om värden före ankomsten till sjukhus, initial evaluering, återupplivning, blodersättning, anestesi, trauma hos barn och äldre. De följande kapitlen täcker alla områden från huvudet och nedåt. Kapitlet är i stort sett heltäckande av ämnet och konsekvent uppställda. Detta ger ett didaktiskt plusvärde. Det är lätt att snabbt tillgodogöra sig de väsentliga punkterna i varje kapitel. Boken kan därmed fungera som en utmärkt uppslagsbok, som man gärna återvänder till.

Svagheter? Självfallet är inte allt perfekt. Amerikanska förhållanden skiljer sig från skandinaviska. Relativt mycket finns beskrivet om respiratorvård, vilken hos oss av tradition sköts av anesthesiologerna men på större traumacentrum i USA ingår i kirurgens revir. När det gäller skelettskador finns bättre operativa läroböcker. Det gäller i viss mån även de andra kapitlen – angående tekniska operativa detaljer finns bättre bildmaterial i konventionella operationshandböcker. För den något erfarna kirurgen däremot är boken perfekt som en uppdatering och sammanfattning av »state of the art».

Jag har under läsningen blivit mycket förtjust i boken och kan varmt rekommendera den till alla kolleger som behandlar trauma. Man behöver förstäs

inte läsa den från pärm till pärm. Det räcker att ha den tillgänglig på akutmottagningen (även nattetid). Skulle man råka läsa den från pärm till pärm lär man inte kunna undgå att bli en »hejare» på trauma. •

Ojämn bok om genetiska hudsjukdomar

John Harper, ed. **Inherited skin disorders. The genodermatoses.** 355 sidor. Oxford-Boston-Johannesburg: Butterworth-Heinemann, 1996. Pris £ 95. ISBN 0-7506-1416-1.

Recensent: professor Anders Vahlquist, hudkliniken, Universitetssjukhuset, Linköping.

Den snabba molekylärgenetiska utvecklingen under 1990-talet har skapat ett behov av nya läroböcker som knyter samman den nya kunskapen om etiologi och diagnostik med den gamla kunskapen om kliniska symtom och nedärvning av genetiska sjukdomar. Detta gäller inte minst för den stora gruppen av gendermatoser, dvs monogenetiska hudsjukdomar som i sina svåraste former kan vara letala eller ge upphov till livslångt lidande (t ex vissa former av epidermolysis bullosa). Detsamma gäller alla de systemsjukdomar på monogenetisk bas vilka manifesterar sig tidigt i huden och därigenom kan upptäckas via typiska hudsymtom, (t ex porfyri och neurofibromatos).

Ambitiöst och välskrivet

J Harpers bok försöker att brygga över alla dessa områden och behandlar i någon mån också den grundläggande genetiken, hudens embryonala utveckling, prenatal diagnostik, preimplantationsdiagnostik vid in vitro-fertilisering, råd rörande genetisk rådgivning samt framtida utvecklingsmöjligheter inom genterapi.

Det säger sig självt att ett sådant ambitiöst grepp kräver ett mycket kompetent och samdiskuterat författarlag, som också måste besitta betydande pedagogisk talang för att den tilltänkte läsaren, sannolikt en kliniker som inte i alla stycken är inläst på nyheter inom molekylärbio­login, skall kunna tillgodogöra sig stoffet.

Inledningsvis lyckas förfat-

tarna – sammanlagt 30 stycken – faktiskt att skapa denna Fågel Fenix. Kapitlen om »The skin before birth», »Epidermolysis bullosa» och de genetiska keratiniseringsrubbingarna (»Ichtyoses» och »Erythrokeratoderma») hör till de mer väl-skrivna jag läst inom området och är acceptabelt aktuella vad gäller referenser till forskningsnyheter. Särskilt värdefulla är de utförliga räden rörande praktiskt omhändertagande av hudbesvären. Tyvärr är illustrationerna fåtaliga och kunde, om de gjorts fler och bättre, ha onödiggjort en del omständliga uppräknin­gar av symtomdetaljer som direkt kan framgå av kliniska färgbilder – »en bild säger mer än 1 000 ord». Språket flyter dock behagligt och anglosaxiskt.

Negativt avvikande kapitel

Närmast chockartad blir då övergången till de kapitel som beskriver ektodermala dysplasier, neuroektodermala syndrom och bindvävsjukdomar av typen Ehlers-Danlos syndrom och som skrivits av sydamerikanska och sydafrikanska specialister, vilka av upplägget att döma inte bara geografiskt befunnit sig långt ifrån övriga redaktionen!

Texten ersätts av tunga tabeller som i sin detaljrikedom blir oläsbara, illustrationerna är nästan genomgående i svartvitt och referenserna är, speciellt i fallen Ehlers-Danlos och pseudoexanthema elasticum, mestadels från 1970-talet och tycks därmed mest spegla författarens storhetsperiod som specialist på området!

Bättre är då kapitlet om hudassocierade immunbrist-syndrom, metaboliska sjukdomar, genetiska sjukdomar som predisponerar för hudmalignitet, osv. Stort värde har även den avslutande sektionen om genetisk rådgivning, prenatal diagnostik och genterapi, även om det sistnämnda blir mycket allmänt och ytligt diskuterat. Det omvända gäller kapitlet om preimplantationsdiagnostik, vilket fördjupar sig för mycket i teknikaliteter om in vitro-fertilisering, något som sannolikt inte är av primärt intresse för den ordinära läsaren.

Komplement i biblioteket

Sammanfattningsvis är detta en mycket ojämn bok, som

bitvis dock når riktigt långt vad gäller den svåra konsten att knyta samman vettig klinisk kunskap med det allra senaste inom molekylärbio­login. Boken torde därigenom vara ett bra komplement till allmänna böcker och pediatrik-dermatologisk litteratur i biblioteken på landets hud- och barnkliniker. •

Symtomlära på diskett – milstolpe i neurolog-utbildningen

Sten Magnus Aquilonius, Henrik Engler. **Neurologisk symptomlära.** Ett interaktivt program i version för Mac och PC. Stockholm: Liber, 1995. Pris ca 560 kr. ISBN 91-634-1279-9.

Recensent: docent Kristian Borg, neurologiska kliniken, Karolinska sjukhuset, Stockholm.

Många medicinstuderande var nog glada när den första läroboken i neurologi, under redaktion av Sten Magnus Aquilonius och Jan Fagius, kom ut 1989. Många lärare drog säkert en lättnadens suck när man kunde övergå till en svensk lärobok från de relativt tunga och ostrukturerade engelska och amerikanska läroböckerna.

»Rullgardinsmenyer» för snabb sökning

Nu har en ny milstolpe för den kliniska neurologiska utbildningen passerats i det att »Neurologisk symptomlära» utkommit på diskett. Disketten baseras på det första kapitlet i neurologiboken, men är betydligt utvecklat på de flesta områden, inklusive neuroanatomi och olika bansystem. Disketten innehåller störningar av motoriska system, sensoriska system, kranialnervsfunktioner och störningar av högre cerebrala funktioner.

I varje delavsnitt finns »rullgardinsmenyer», som t ex vid störningar av motoriska system innehåller perifer pares, central pares, koordinations-

störningar och ofrivilliga rörelser. Härigenom kan man snabbt bläddra till det område som är av intresse; under störningar av motoriska system kan man få fram cerebellum, dess regioner, kärnor och funktioner.

Den mest imponerande delen av »Neurologisk symptomlära» är möjligheten att visualisera bansystem, exempelvis illustreras synnervsbanorna mycket tydligt med olika färger. De olika skadorna markeras, och man kan lätt se de synfältsbortfall som följer. Neuroanatomin gör sig bra och är ambitiöst gjord. Man har illustrerat kranialnervskärnorna, motoriska kärnor med röd färg och sensoriska kärnor med blå färg, vilket ger ett närmast tvådimensionellt intryck.

För grund- och vidareutbildning

Sammanfattningsvis är »Neurologisk symptomlära» på diskett mycket tilltalande som material för utbildningen av medicine kandidater, men också för läkare under vidareutbildning. Disketten har även, tror jag, ett stort värde för neurologer i klinisk neurologisk verksamhet, då den är mycket lättanvänd och snabbt kan svara på vilka bortfall olika skadelokalisationer kan ge.

Det enda jag finner negativt är att vissa illustrationer av manuella undersökningar och t ex gångrubbningar görs med ritade gubbar. De blir därmed relativt tråkiga och i en del fall oklara. Dessa delar kan förhoppningsvis, om utvecklingen går framåt som den har gjort hittills, ersättas med ett filmavsnitt på CD. •

Vad kostar boken?

Det händer att den uppgift om bokpriset som Läkartidningen uppger i recensioner inte stämmer med det pris bokhandeln begär.

Vi har successivt övergått till att ange priset i utgivarlandets valuta, eftersom många faktorer gör att ett omräknat pris lätt blir missvisande. Valutakursen kan variera, bokhandelns omkostnader likaså.

Vi vill ge våra läsare rådet att kontrollera priset med bokhandeln innan boken beställs. Det händer att kostnaden för en bok blir upp till dubbelt så stor som en direkt omräkning efter valutakursen antyder.